

Den skolpolitiska avspänningen

ETT STORT antal skolböcker i historia och samhällslära förkunnas, till synes oberoende av den politiska och religiösa hållningen, föreställningar om Frankrikes storhet och den franska nationens moraliska och intellektuella överlägsenhet. Ett tema som särskilt framträder i de republikanska och sekulariserade böckerna är Frankrikes mission som framstegets, kulturens och frihetens bärare — det är den form av nationell självhävdelse som, enligt vad en rad idéhistoriker visat, blev dominerande under den stora revolutionens tid, men som hade rötter i den främst av Hazard skildrade debatten under monarkins glanstid och småningom utvecklades i rationalistisk, radikal och demokratisk riktning. Frankrike är, andligt om också inte politiskt, den ledande makten i världen; denna tanke presenteras snarast som en självklarhet som för ordningens skull bör fastställas.

Några exempel från skilda skolböcker från 1870-talet till andra världskriget: "Frankrike har gått i spetsen för civilisationen, visat den väg som skall följas och för alla folk varit ett föredöme i oegennytta." "Frankrike representerar civilisationen, låt oss säga det utan högmot, i vad den har mest ädelt och mest upphöjt, ty det har formulerat de grundsatser från vilka civilisationen utgått; det har alltid burit dessa grundsatser inskrivna på sin fana, från vilken de strålar ut över världen." "Frankrike inkarnerar ett ideal av rättvisa, frihet och broderskap. Man sade förr att Frankrike var Guds soldat; i varje fall är dess plats i mänsklighetens spets." Mitt intryck är att dessa deklamationer under tiden efter andra världskriget förtunnats, att de i varje fall inte framförs med samma bravur.

Till hyllningen av Frankrike anknyter ofta en karaktäristik av det franska folket, som, likt det mesta i den genren överallt i världen, låter det starka självberömmet framträda genom ett nät av självkritik. Man möter en del universellt brukade klichéer: fransmännen är på en gång lika och olika varandra, patrioter men samtidigt individualister, trots sin överlägsenhet generösa mot det främmande och lätt påverkade av utländska inflytelser. "Det finns intet så enat folk som det franska", heter det i en bok om "La patrie française" (1894). Den franska nationen är "en person, med muskler, nerver, hjärna, själ". Men fransmännen är tillika självständiga och går inte i flock, de är överdrivet självkritiska med stor uppskattning av det främmande. I en annan patriotisk lärobok, "Notre belle France" (1917), betonas att fosterlandskärleken i Frankrike inte urartar till okunnighet om och förakt för andra. "Det är vårt eget geni, så redo att älska vad som kommer utifrån, att upptaga inflytelser från yttvärlden, som förbjuder oss denna sterila egoism." Och dock finns "intet främmande folk hos vilket Frankrike kan finna skönare mönster än i

Den parisiska lärarkåren demonstrerar mot statliga subventioner till privata katolska skolor — bilden från 1946. Numera omfattar de religiösa privatskolorna bara en liten del av de skolpliktiga och kan enligt lagstiftningen inte — som tidigare — vara härdar för antirepublikansk propaganda, skriver Herbert Tingsten, som härmed avslutar sin artikelserie om skolplikten i Frankrike. Tidigare artiklar har varit införda den 25 och 29 mars.

sitt eget förlutna". I dessa böcker för ungdomen återspeglas de idéer om den franska nationalaktaktären som under 1800- och 1900-talen med vetenskapliga anspråk framläggs av historiker och filosofer. Anmärkningsvärt är att rasblandningen hos det franska folket inte sällan understryks som ett värdefullt drag; det är genom denna blandning som fransmännen fått sin lysande förening av heroism, initiativkraft, vilja att arbeta för mänsklighetens frigörelse, sin litterära och konstnärliga smak, heter det i en lärobok. Här spåras en reaktion mot de konservativa verkande rasteorierna av Gobineaus och Vacher de Lapouges märke.

Den franska ungdom som läste dessa böcker och samtidigt lärde sig att det franska folket under större delen av 1800-talet levat under betänkliga politiska regimer måste ha blivit funderasam. Varför skulle världens bästa folk ha så många skilda och var för sig odugliga och farliga styrelser? Det är möjligt att insikten om denna svårighet bidragit till att göra undervisningen mindre partisk och sålunda medverkat till en skolpolitisk avspänning.

Säkert är att en sådan avspänning efter hand inträtt, trots de stora motsättningarna i Frankrike på andra punkter. Efter den totala skilsmässan mellan stat och

kyrka 1905 har kulturkampen aldrig fått en sådan skärpa som under den tredje republikens första skede. De antirepublikanska riktningarna försvagades, och prästerskapet och kongregationerna, som varit ett stöd för dem alla, upphörde att framstå som ett hot för regimen. Det blev därför möjligt att småningom uppmjuka den antiklerikala lagstiftningen i skolfrågan; å andra sidan anpassade sig de religiösa privatskolorna, starkt reducerade i betydelse, efter den bestående ordningen. Denna tendens kännetecknar i stort sett — bortsett från parenteserna Pétain — utvecklingen sedan första världskriget, under de tredje, fjärde och femte republikerna. Detta innebär inte att någon enighet nåtts i skolfrågan, att denna fråga upphört att vara ett inlägg i partistriderna. Då i början av 1950-talet beslut fattades om statliga subventioner (i förening med statlig kontroll) till privatskolor skedde detta under motstånd från starkt antiklerikala grupper, och detsamma var förhållandet då subventions- och kontrollsystemet utvidgades år 1959. Men de religiösa privatskolorna — det stora flertalet privatskolor — omfattar numera blott en ringa del av de skolpliktiga, och de är inte, kan enligt lagstiftningen inte vara, härdar för antirepublikansk propaganda.

En genomgång av skolböckerna

från senare tid ger därför ett helt annat intryck än en genomgång av dem från tiden kring sekelskiftet. De hetsiga angreppen på kyrkan och tidigare monarkiska regimer är borta i statskolornas böcker — även om en allmän anslutning till republiken och demokratin är självfallen — och glorifieringen av "den gamla regimens" har försvunnit ur privatskolornas böcker. Numera brukas sedan åtskilliga år samma böcker i de båda skolformerna. Många skolboks författare har visat en stor förmåga att skildra revolutioner och regimer med liv och glans under bevarande av tillbörlig objektivitet. Naturligtvis kan vissa nyanser i framställningen fastslås (liksom i Sverige och på andra håll); en statlig kommission granskar, liksom hos oss, förslag till skolböcker och godtar dem som anses användbara; inom denna ram bestäms vad de högre skolorna angår läroverkskollegierna eller de enskilda lärarna vilka böcker som skall vara obligatoriska.

De tämligen få böcker i historia och samhällslära som utkommit under den femte republiken avviker inte, som man möjligen kunde vänta, avsevärt från de tidigare läroböckerna. Den revolutionära, republikanska traditionen är fortfarande ett ledmotiv. Såvitt jag kunnat finna saknas grövre ansatser till personkult av Napoleonsk och Caesarisk typ. de Gaulles insatser under andra världskriget omtalas med respekt —

liksom den franska motståndsrörelsen över huvud taget —, men generalen-presidenten beskrivs inte som en övermänniska eller Frankrikes räddare, och regimskiftet 1958—1959 tecknas utan skarpa angrepp mot olika partier eller mot den fjärde republiken. I två arbeten för de högre klasserna, publicerade 1962 och 1963, understryks att den föregående regimens instabilitet och konflikter ledde de Gaulle till styret, men man framhåller tillika att det är för tidigt att fälla något omdöme om den nya ordningen. I en lärobok (Senton et Cartonell) förklaras att den fjärde republikens svårigheter berodde på att nästan halva befolkningen var kritisk mot själva regimen; dels kommunisterna, dels den grupp som gärna "grips av den Bonapartiska febern (appellen till den starke mannen, i regel en militär som styr genom sin popularitet), en feber som regelbundet återkommer i fransk historia under de nittonde och tjugonde seklerna". Den sistnämnda satsen är kanske avsedd som en spetsighet mot de Gaulle, men det synes mera sannolikt att de Gaulle anses vara obesittad av "den Bonapartiska febern".

De läroböcker i samhällslära (instruction civique) som används under senare tid är i regel utomordentligt skickligt utformade: en översikt av de politiska idéerna som framhåver den medborgerliga frihetens och folkstyrelsens grundsatser, men också sakligt redogör för diktatorens ideologier och praktik, en klar och levande framställning av det franska statskicket, uppgifter om val och folkomröstningar med citat ur partiernas och de ledande politikernas program; däremot saknas de i svenska motsvarigheter redovisade detaljer som endast valför rättare och aktiva kommunalmän behöver känna till. Den senaste boken i ämnet, utarbetad av en publicist och en gymnasie lärare (Barrillon et Chagny) innehåller exempelvis uppgifter om de Gaulles förslag till författningsändring om presidentvalet och utmärkta sammanfattningar av skälen för och emot reformen, jämte resultatet av folkomröstningen i oktober 1962. De svenska samhällsläroverkskollegierna kan sällan mäta sig med de franska i koncentration, stimulerande presentation av centrala bestämmelser och frågeställningar och inlevelse i aktuell politik.

HERBERT TINGSTEN